

УДК 336.051

Галина Василевська (Україна)

JEL classification: B41, H00

Галина ВАСИЛЕВСЬКА

кандидат економічних наук, доцент,
кафедра податків та фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний
університет, Україна

E-mail: h.vasylevska@tneu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0058-198X>

<http://www.researcherid.com/rid/I-3344-2017>

© Галина Василевська, 2020

Отримано: 21.01.2020 р.

Прорецензовано: 10.02.2020 р.

Рекомендовано до друку: 26.02.2020 р.

Опубліковано: 28.02.2020 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

АСИМЕТРІЇ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ТА ЇХ СИСТЕМАТИЗАЦІЯ У КОНТЕКСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ

АНОТАЦІЯ

У статті окреслено необхідність дослідження асиметрій фіскального простору держави та визначено обставини здійснення їх детального аналізу. Автором викладено власне бачення суті асиметрій фіскального простору як певного інструменту коректування соціально-економічної ситуації у державі. Саме цим розвінчано їх виключно негативне значення для національних економік держав. Здійснено типологізацію асиметрій фіскального простору за низкою ознак, що допомагатиме у здійсненні детального повномасштабного аналізу фіскального простору держави та формуванню відповідних висновків стосовно його удосконалення.

Василевська Г. Асиметрії фіскального простору та їх систематизація у контексті фіскальної теорії. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 31-36.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.031>

Ключові слова: фіскальний простір; асиметрії фіскального простору; типологізація асиметрій.

UDC 336.051

Halyna Vasylevska (Ukraine)

JEL classification: B41, H00

Halyna VASYLEVSKA

PhD in Economics,
Associate Professor, Lecturer,
Department of Taxes & Fiscal Policy,
Ternopil National Economic University, Ukraine
E-mail: h.vasylevska@tneu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0058-198X>
<http://www.researcherid.com/rid/I-3344-2017>

© Halyna Vasylevska, 2020

Received: 21.01.2020

Revised: 10.02.2020

Accepted: 26.02.2020

Online publication date: 28.02.2020

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ASYMMETRIES OF FISCAL SPACE AND IT'S SYSTEMATIZATION IN THE CONTEXT OF FISCAL THEORY

ABSTRACT

The article outlines the need to study the asymmetries of the fiscal space of the state and identifies the circumstances of their detailed analysis. The author presents his own vision of the essence of the asymmetries of fiscal space as a tool for adjusting the socio-economic situation in the country. This is what debunked their exclusively negative significance for the national economies of states. Typology of fiscal space asymmetries has been carried out on a number of grounds, which will help in carrying out a detailed full-scale analysis of the state fiscal space and forming appropriate conclusions regarding its improvement.

Vasylevska, H. (2020). Asymmetries of fiscal space and it's systematization in the context of fiscal theory. *Economic analysis*, 30 (1, Part 2), 31-36.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.031>

Keywords: fiscal space; asymmetries of fiscal space; typology of the asymmetries.

Вступ

Вивчення фіскального простору держави є актуальною проблематикою сучасної науки. Натомість, одним з найважливіших питань є дослідження його асиметрій та пошук оптимальних шляхів їх збалансування. Важливі грані дослідження асиметрій фіскального простору й діалектична природа їх виникнення є своєрідним протиставним зв'язком, основоположною компонентою вирішення завдань і формування відмінних знань, які мали б забезпечити чітке розуміння поведінки та впливу бюджетних нерівностей, окреслити можливі ефекти функціонування, а також створити оптимальні умови використання фіскального інструментарію задля належного виконання державою її прямих обов'язків.

Мета та завдання статті

Досліджуючи виникнення асиметрій фіскального простору, ключовим питанням є пошук оптимальних шляхів їх збалансування, що дало б змогу здійснити раціональний перерозподіл фінансового ресурсу та забезпечити зрівноважений соціально-економічний розвиток регіонів задля покращення якості життя громадян та підвищення суспільного добробуту. Водночас, важливим аспектом, у цьому контексті, є необхідність теоретичного осмислення асиметрій фіскального простору та їх систематизація з метою здійснення детального аналізу, максимального врахування всіх можливих площин формування та витоку. Представлене у статті розмежування досліджуваних розбіжностей дозволить здійснити повноцінний моніторинг, сформувані теоретичні передумови узагальнення вихідної інформації, а також забезпечить методологічні й науково-технічні засади аналізу асиметрій фіскального простору держави у практичній площині.

Базовим елементом вивчення й деталізації обґрунтування механізмів і методів збалансування асиметрій фіскального простору та коригування їх дій задля забезпечення оптимальних умов функціонування усіх взаємопов'язаних суб'єктів є класифікаційний метод. Саме такий метод є основою комбінування аналізованого матеріалу, технологічного опрацювання його структури та складових, проте не єдиною можливістю систематизувати досліджувані компоненти у межах формування унікальної, оптимально досягнутої конструкції. Зазначений спосіб потребує представлення науково обґрунтованої типологізації асиметрій за низкою вагомих ознак, залежних від часто використовуваних критеріїв, які позбавлені чітко систематизованої структури у сучасній науковій літературі. Відсутність впорядкованості зазначених характеристик, створює певні труднощі у подальшому дослідженні фіскального простору, можливості здійснити об'єктивну оцінку впливу

асиметрій на його формування й забезпечити оптимальну модель функціонування та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Вивчаючи асиметрії фіскального простору, як об'єктивно дійсні розбіжності, властиві нерівномірному розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства, які можуть використовуватися державою під час формування фіскальної політики з метою коригування соціально-економічної ситуації, збалансування рівнів регіонального розвитку, регулювання бізнесу, зміни якості життя громадян, варто максимально дослідити їх взаємодію та вплив. З огляду на цю необхідність, варто здійснити систематизацію змістових характеристик асиметрій фіскального простору, відповідно до яких їх можна типологізувати за певними ознаками: причинами виникнення, предметом асиметрії, терміном дії, сферою впливу, за об'єктом впливу, рівнем впливу та масштабом впливу (табл. 1).

Таблиця 1. Типологізація асиметрій фіскального простору

№ з/п	Ознаки типологізації	Типи асиметрій фіскального простору
1.	Причини виникнення асиметрій фіскального простору	спонтанні; набуті; вимушені; імпліцитні; експліцитні
2.	Відповідно до предмету виникнення та функціонування асиметрій	правові; структурні; боргові; податкові; бюджетні; дохідні; видаткові.
3.	Термін дії асиметрії	довготермінові; короткотермінові; перманентні; періодичні; обмежені.
4.	Сфера впливу асиметрії	тотальні; топічні.
5.	За об'єктом впливу	галузеві; територіальні; функціональні.
6.	Рівень впливу	допустимі; недопустимі.
7.	Масштаб впливу асиметрії	глобальний; національний/(державний); локальний/(регіональний).

Примітка: складено автором.

Таким чином, за своїм характером зазначимо низку первинних ознак виникнення асиметрій фіскального простору до яких відносяться:

Причини виникнення асиметрій фіскального простору можуть кваліфікуватися у залежності від обставин, умов та локалізації. До причин належать такі як:

Спонтанні – асиметрії, що непередбачувано виникають у межах різних форм фіскального простору як наслідок взаємовпливу державного регулювання економіки з масштабним використанням фіскального інструментарію та процесів, притаманних ринковій економіці (до прикладу: кризи, дефолти тощо);

Набуті – асиметрії, що виникають унаслідок застосування певних нормативно-правових заходів щодо регулювання економічних процесів у державі (до прикладу: надання податкових преференцій);

Вимушені – асиметрії фіскального простору, до яких держава вдається з метою врегулювання певної ситуації, або збалансування соціально-економічного розвитку (до прикладу: субсидіювання населення; залучення позикових коштів; нерівномірний розподіл фінансового ресурсу між регіонами, нерівномірний розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування, запровадження податкових преференцій стосовно певних категорій платників податків і т. д.);

Імпліцитні – асиметрії фіскального простору, які створюють певні приховані нерівності соціально-економічного розвитку (до прикладу: дотування регіонів країни з нерівномірним, часто необґрунтованим розміром дотацій; запровадження безпільгової податкової преференції у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку, яка внаслідок

різноманітних причин, природнокліматичних, господарських та ін. може по-різному вплинути на результат та ін.);

Експліцитні – асиметрії, дія яких є виражена, часто врегульована і цілком передбачувана (до прикладу: запровадження цільових, строкових, територіальних та ін. податкових преференцій [1, с. 25], ефект яких є заздалегідь передбачений та визначений кінцевий результат їхньої дії).

З'ясовуючи причини асиметрій фіскального простору, важливо чітко окреслити їх предмет, адже невизначеність саме із цим елементом часто провокує неправильні, неефективні дії влади стосовно коригування асиметрій, що призводить до відповідних деструкцій соціально-економічного розвитку. Таким чином, предмет виникнення та функціонування асиметрій фіскального простору базисом щодо визначення якого є його складові, на які безпосередньо діє та чи інша асиметрія. Відповідно до предмету асиметрії класифікують:

Правові – асиметрії, що виникають унаслідок впливу нормативно правових та законодавчих норм регулювання фіскальних процесів (впровадження чи відміна фіскального інструментарію державою на законодавчому рівні, можливість вибору платниками податків найвигідніших, законодавчо дозволених механізмів справляння обов'язкових платежів тощо);

Структурні – асиметрії фіскального простору, наслідком яких є зміни структури соціально-економічного потенціалу (детальніше: природно-ресурсного, інвестиційного, трудового, інноваційного тощо[2]);

Боргові – асиметрії фіскального простору, що виникають унаслідок виникнення або/чи погашення боргових зобов'язань (до прикладу: нерівномірний розподіл ресурсів щодо погашення державного боргу, управління боргом, нерівномірний розподіл боргового зобов'язання, неспроможність дотримання боргових зобов'язань, з приводу нестачі ресурсів погашення, некомпетентності влади, непередбачуваних форс-мажорних обставин та ін.);

Податкові – асиметрії фіскального простору, що виникають у результаті застосування податкового інструментарію (до прикладу: запровадження або скасування податкових платежів, податкових преференцій, посилення або/чи послаблення відповідальності щодо вчинення податкових деліктів і т. д.);

Бюджетні – асиметрії фіскального простору, пов'язані з нерівномірним перерозподілом бюджетних коштів (до прикладу: наявність бюджетного дефіциту (профіциту), залишок бюджетних ресурсів з минулого звітного періоду, використання інструментів фіскального регулювання пов'язаних з перевиконанням (профіцит) або недовиконанням (дефіцит) дохідної

частини бюджету, нерівномірний розподіл витрат бюджетних ресурсів на фінансування певних сфер соціально-економічного розвитку держави тощо). Бюджетні асиметрії можна розглядати у більш поглибленій, деталізованій версії дослідження. Розподіл необхідний для конструктивного аналізу та оцінки впливу бюджетних асиметрій, зокрема щодо місцевих бюджетів на тлі державного або зведеного бюджету держави, доходів і видатків бюджету у межах ВВП (валовий внутрішній продукт), ВНП (валовий національний продукт), НДС (новостворена додана вартість) тощо. Таким чином, бюджетні асиметрії фіскального простору поділяються на:

- *дохідні* - асиметрії фіскального простору, пов'язані з видатковим дисонансом в межах одного бюджету (до прикладу: недоотримання або перевиконання запланованих доходів);
- *видаткові* – асиметрії фіскального простору, пов'язані з диспропорціями бюджету на підставі формування видатків у межах одного бюджету (до прикладу: недовиконання або/чи перевиконання запланованих видатків).

Об'єктивним чинником у дослідженні просторових категорій, безперечно, є час, ось чому важливо асиметрії фіскального простору дослідити за наявності відповідних ознак.

Термін дії асиметрій – це часовий період, впродовж якого відбувається дія відповідних асиметрій фіскального простору держави. До таких асиметрій належать:

- *довготермінові* – асиметрії, які діють тривалий проміжок часу: від одного року і більше (СЕЗ, ВЕЗ, технопарки, якщо вони діють на визначений термін, а не на постійній основі);
- *короткотермінові* – асиметрії, які діють впродовж короткого терміну: до одного року і менше (до прикладу: використання фіскальних заходів щодо легалізації коштів, таких як податкова амністія; одноразові соціальні виплати та ін.);
- *перманентні* – асиметрії, що діють постійно (до прикладу, асиметрії пов'язані з запровадженням преференцій стосовно підтримки малозабезпечених верств населення, фіскальне стимулювання певної галузі, території, у тому числі СЕЗ, ВЕЗ, технопарки, якщо вони діють на постійній основі, або встановлені на невизначений термін більше року тощо);
- *періодичні* – асиметрії, повноцінна дія яких нетривала, проте вони мають здатність час від часу повторюватися з певною періодичністю (до прикладу: виплата боргових зобов'язань та ін.);
- *обмежені* – асиметрії, дія яких обмежена, як правило, чинним законодавством (до

прикладу: введення певних пільгових преференцій на обмежений термін та ін.).

Важливим фактором вивчення фіскальних диспропорцій у напрямі розгляду негативних та позитивних ефектів є дослідження сфери їх впливу. Асиметрії можуть поширюватися у межах фіскального простору, а можуть мати лімітовану сферу впливу щодо галузі, території, певної категорії платників податків тощо. До таких асиметрій належать:

- *тотальні* – асиметрії, вплив яких поширюється на весь фіскальний простір (до прикладу, асиметрії, які впливають на формування класової нерівності у державі);
- *топічні* – асиметрії фіскального простору, які діють у межах визначеної сфери (галузі, території, певної категорії осіб платників податків тощо).

Крім цього, обмежені асиметрії фіскального простору можна класифікувати більш детально за об'єктом впливу, оскільки від цього залежать подальші дії влади щодо правового й адміністративного нормування відповідних наслідків, запобігання можливих ризиків та негативних ефектів, а також врегулювання конфлікту інтересів як платників податків, носіїв податків, так і держави:

- за об'єктом впливу асиметрії фіскального простору поділяються на:
 - *галузеві* – впливають на функціонування галузей народного господарства внаслідок стимулювання або пригнічення їх розвитку за допомогою наявних фіскальних інструментів (до прикладу: дотування нерентабельних, але стратегічно важливих галузей народного господарства, або часткове стимулювання їх розвитку (наприклад, вітчизняного виробництва, переробної промисловості та ін.);
 - *територіальні* – впливають на функціонування територій (у зазначеному контексті - певних регіонів) за умов вирівнювання їх соціально-економічного розвитку (до прикладу: застосування спеціальних режимів оподаткування за ознаками територіального розташування платників податків);
 - *функціональні* – асиметрії, які впливають на певні групи платників податків, внаслідок застосування диференційованих підходів до справляння податків з приводу аналогічних податкових баз або/чи об'єктів оподаткування (до прикладу: оподаткування доходів – загальна і спрощена система оподаткування; застосування податкової соціальної пільги стосовно різних груп платників податку на доходи фізичних осіб; застосування прогресивної шкали оподаткування доходів тощо).

Визначення сфери впливу асиметрій фіскального простору є приводом до подальшої деталізації їх характеристик. Позаяк, враховуючи наявність варіацій фіскального простору, а саме диференціацію його видів у макроекономічній площині, зосередимося на масштабі впливу досліджуваних розбіжностей. Таким чином, масштаб впливу асиметрії – це спосіб визначення якісних та кількісних характеристик дії асиметрій фіскального простору держави. За цією ознакою асиметрії фіскального простору держави можна розглядати у відповідних межах їх впливу:

- *глобальний* – асиметрії, які діють у межах глобального фіскального простору (до прикладу: нерівності, пов'язані з дією міжнародних угод, торгових договорів тощо);
- *національний/(державний)* – асиметрії державного значення, які не виходять за межі національного фіскального простору (регулювання фіскальної політики, яке діє у юрисдикції однієї конкретної держави та не поширюється за її кордони);
- *локальний/(регіональний)* – асиметрії, які функціонують у межах одного регіону, адміністративної одиниці, територіальної громади (до прикладу: імперативи фіскальної політики, запроваджені органами місцевого самоврядування тощо).

Висновки

При вивченні механізмів формування й перспектив функціонування оптимального фіскального простору держави, важливою ознакою якого є наявність відповідних розбіжностей, необхідною умовою є ідентифікація, систематизація і раціональний розподіл фіскальних асиметрій з урахуванням різносторонніх характеристик, детермінант та ефектів їх взаємодії. Запропонована типологізація асиметрій фіскального простору дозволить більш об'єктивно визначити причини їх виникнення, дасть змогу окреслити функціональне призначення та здійснити якісний моніторинг перспектив їх коригування, що гарантуватиме можливість пов'язати відповідні деформації з ймовірністю збалансування стабільного соціально-економічного розвитку держави.

Водночас, запропонована типологізація забезпечить:

- систематизацію наукового підходу до визначення базових понять асиметрій фіскального простору держави;
- опрацювання системи дієвих методів коригування асиметрій фіскального простору;
- використання асиметрій в побудові раціональної моделі функціонування фіскального простору держави;

– здійснення конструктивних заходів модернізації та удосконалення фіскального простору держави з метою забезпечення ефективного оподаткування та формування оптимальної податкової системи.

Асиметрії оптимального фіскального простору мають бути скориговані таким чином, щоб забезпечувати, насамперед, ефективне оподаткування, що відображає відповідність між обсягом податкових надходжень і бюджетними витратами та є основою формування оптимальної податкової системи, яка б забезпечувала при

отриманих податкових надходженнях реалізацію найвищого з можливих рівня суспільного добробуту попри мінімізацію негативних наслідків оподаткування. Таким чином, твориться оптимальна податкова система, яка сприятиме стабільному соціально-економічному розвитку країни, на тлі функціонування ринкової економіки і саморегуляції глобального фіскального простору, завдяки чому відбуваються якісні зміни життя громадян, а держава здатна забезпечити високий рівень суспільного добробуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кривоватий А. І., Василевська Г. В. Новітня парадигма преференційного оподаткування. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 260 с.
2. Гедз М. Сутність та структура соціально-економічного потенціалу модернізації регіонів. Розвиток та формування економіки та соціологія праці. *Фінансовий простір*, № 2 (6), 2012. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/107/101>.

REFERENCES

1. Krysovaty, A. I., & Vasylevska, H. V. (2013). The new paradigm of preferential taxation. Kyiv: Centre of scientific literature [in Ukrainian].
2. Gedz, M. (2012). The essence and structure of socio-economic potential of regional modernization. Financial space. Retrieved from: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/107/101> [in Ukrainian].